

אדר תשע"ט

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

צרעת נעמן

לפרשת תזריע (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

אֲשֶׁר-עֲמַדְתִּי לְפָנָיו אִם-אֶקַּח; וַיִּפְצַר-בוֹ לְקַחְתָּ, וַיִּמָּאֵן. יז וַיֹּאמֶר, נַעֲמָן, וְלֹא, יִתֶּן-נָא לְעִבְדְּךָ מִשָּׂא צֶמֶד-פָּרָדִים אֲדַמָּה: כִּי לֹא-יַעֲשֶׂה עוֹד עִבְדְּךָ עִלָּה וְזִבְחָה, לֹא-לְקִים אֲחֵרִים כִּי, אִם-לֵה'. יח לְדַבֵּר הַזֶּה, יִסְלַח ה' לְעִבְדְּךָ בְּבוֹא אֲדֹנָי בֵּית-רַמְמוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל-יָדָיו, וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רַמְמוֹן, בְּהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רַמְמוֹן, יִסְלַח-נָא ה' לְעִבְדְּךָ בְּדַבַּר הַזֶּה. יט וַיֹּאמֶר לוֹ, לֵךְ לְשָׁלוֹם; וַיֵּלֶךְ מֵאֵתוֹ, כְּבֵרֶת-אֲרָץ.

2. במדבר רבה ז, ה:

על אחד עשר דברים הצרעת באה... ועל גסות הרוח...
'ועל גסות הרוח' – זה נעמן, שנאמר: "ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול"
מהו 'גדול'? שהייתה רוחו גסה, מפני שהיה גבור חיל, ועל ידי כך נצטרע.

3. ישעיהו י"ה טו:

(ה) הוּא אֲשׁוּר שֶׁבֵט אֶפְרַיִם, וּמִטָּה הוּא בִּידָם זַעֲמִי. (ו) בְּגוֹי חֲנָף אֲשַׁלְחֵנּוּ, וְעַל עַם עִבְרָתִי אֲצַוְנוּ לְשַׁלַּל שְׁלָל וְלִבֹּז בֹּז וּלְשִׁימוֹ (וּלְשׁוּמוֹ) מִרְמָס כְּחֹמֶר חוּצוֹת. ... (יב) וְהִיָּה כִּי יִבְצַע אֶ-דָּנִי אֶת כָּל מַעֲשָׂהוֹ, בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם אֶפְקֹד עַל פְּרִי גֹדֶל לִבָּב מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְעַל תְּפָאֶרֶת רוּם עֵינָיו. (יג) כִּי אָמַר: בְּכַח יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחֶכְמָתִי כִּי נִבְנֹתִי ... (טו) הִיתְפָּאֵר הַגִּרְזֵן עַל הַחֲצַב בּוֹ, אִם יִתְגַּדֵּל הַמִּשׁוֹר עַל מְנִיפוֹ?...
4. תנחומא תזריע יא:

"אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת" (ויקרא י"ג, ב) הכתוב מדבר במלכויות: שאת – זו בבל... ספחת – זו מלכות מדי... בהרת – זו מלכות יוון... "והיה בעור בשרו לנגע צרעת" (שם) – זו מלכות אדום, שהקב"ה מלקה אותה בצרעת ואת השר שלה... ולעולם הבא הקב"ה יושב בדין על מלכות אדום ואומר לה: למה היית משעבדת בבניי? והיא אומרת: לא אתה הוא שמסרתם בידינו? והקב"ה אומר לה: ובשביל שמסרתני אותם בידך "לא שמת להם רחמים, על זקן

1. מלכים ב', פרק ה:

א וַנַּעֲמָן שַׂר-צָבָא מֶלֶךְ-אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לְפָנָי אֲדֹנָיו, וַיִּשָּׂא פָנָיו כִּי-בוֹ נִתֶּן-ה' תְּשׁוּעָה, לְאֲרָם; וְהָאִישׁ, הָיָה גִבּוֹר חֵיל מְצָרַע. ב וְאֲרָם יָצָאוּ גְדוּדִים, וַיִּשְׁבוּ מֵאֲרָץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קִטְנָה; וַתְּהִי, לְפָנָי אִשֶׁת נַעֲמָן. ג וַתֹּאמֶר, אֶל-גְּבִרְתָּהּ, אַחֲלִי אֲדֹנָי, לְפָנָי הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּשַׁמְרוֹן; אִזּוּ יֹאסֹף אֹתוֹ, מִצָּרַעְתּוֹ. ד וַיָּבֵא, וַיְגַד לְאֲדֹנָיו לֵאמֹר: כִּזְאת וְכִזְאת דִּבְרָה הַנַּעֲרָה, אֲשֶׁר מֵאֲרָץ יִשְׂרָאֵל. ה וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-אֲרָם לְךָ-בָא, וְאֲשַׁלְּחָה סֹפֵר אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל; וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כֶּפָרִים כֶּסֶף, וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב, וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בַּגְּדִים. ו וַיָּבֵא הַסֹּפֵר, אֶל-מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: וַעֲתָה, כְּבוֹא הַסֹּפֵר הַזֶּה אֵלֶיךָ, הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת-נַעֲמָן עִבְדִּי, וְאִסְפָּתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ. ז וַיְהִי כִּקְרָא מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַסֹּפֵר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו, וַיֹּאמֶר הֲאֵ-לֵקִים אֲנִי לְהַמִּית וּלְהַחֲיוֹת, כִּי-זֶה שָׁלַח אֵלַי, לְאִסֹּף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ: כִּי אֶד-דְּעוּ-נָא וּרְאוּ, כִּי-מִתְאַנֶּה הוּא לִי. ח וַיְהִי כְּשָׁמַע אֱלִישָׁע אִישׁ-הֲאֵ-לֵקִים, כִּי-קָרַע מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֶת-בְּגָדָיו, וַיִּשְׁלַח אֶל-הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר, לְמָה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ; יבֹא-נָא אֵלַי וַיַּדַּע, כִּי יֵשׁ נְבִיא בְּיִשְׂרָאֵל. ט וַיָּבֵא נַעֲמָן, בְּסוּסוֹ וּבְרִכְבּוֹ; וַיַּעֲמֵד פֶּתַח-הַבַּיִת, לְאֱלִישָׁע. י וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע, מִלֶּאדָּם לֵאמֹר: הֲלוֹךְ, וְרַחֲצֵת שְׁבַע-פְּעָמִים בִּירְדֵן, וַיִּשָּׁב בְּשָׂרְךָ לָךְ, וְיִטְהַר. יא וַיִּקְצַף נַעֲמָן, וַיֵּלֶךְ; וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַרְתִּי אֵלַי יָצָא יְצוּא, וַעֲמַד וְקָרָא בְּשֵׁם-ה' אֶ-לֵקִיו, וְהִנֵּיף יָדוֹ אֶל-הַמָּקוֹם, וְאִסֹּף הַמִּצָּרַע. יב הֲלֹא טוֹב אַבְנֵה (אֲמָנָה) וּפְרָפְר נְהִרֹת דְּמִשְׁקָה, מִכָּל מִימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא-אֲרַחֵץ בָּהֶם, וְיִטְהַרְתִּי; וַיִּפֹּן, וַיֵּלֶךְ בְּחֶמְהָ. יג וַיִּגְשׁוּ עִבְדָיו, וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו, וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנְּבִיא דָּבָר אֵלֶיךָ, הֲלוֹא תַעֲשֶׂה; וְאָף כִּי-אָמַר אֵלֶיךָ, רַחֵץ וְיִטְהַר. יד וַיִּרְדַּ, וַיִּטְבַּל בִּירְדֵן שְׁבַע פְּעָמִים, כְּדַבַּר, אִישׁ הֲאֵ-לֵקִים; וַיִּשָּׁב בְּשָׂרוֹ, כְּבָשָׂר נַעַר קִטְנָה-וַיִּטְהַר. טו וַיִּשָּׁב אֶל-אִישׁ הֲאֵ-לֵקִים הוּא וְכָל-מִחְנֵהוּ, וַיָּבֵא וַיַּעֲמֵד לְפָנָיו, וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא יַדְעִיתִי כִּי אֵין אֶ-לֵקִים בְּכָל-הָאָרֶץ, כִּי אִם-בְּיִשְׂרָאֵל; וַעֲתָה קַח-נָא בְרִכָּה, מֵאֵת עִבְדְּךָ. טז וַיֹּאמֶר, חִי-ה'

10. הרב אלחנן סמט:

באמרו למלך ישראל "יבא נא (- נעמן) אלי", מתקן אלישע את תפיסתו של נעמן ושל מלכו כי הנביא הישראלי מצוי בחצר המלך כאחד מפקידיו אוכלי שולחנו. על פי תפיסתם המוטעית הזאת ציפו הארמים בודאי שהמלך יזמן את הנביא אליו, ויפקוד עליו למלא את תפקידו שעבורו הוא מקבל משכורת מאת המלך.

אולם אלישע אומר "יבא נא אלי", ובכך הוא מגלה את עצמאותו כנביא: אין הוא סר למרותו של מלך ישראל, ואין הוא אחד מאוכלי שולחנו. לפיכך לא הוא שיבוא אל המלך, ואף לא אל נעמן הארמי, שאותו אין הנביא מכיר כלל. מי שזקוק לעזרתו של הנביא, ימחל על כבודו ויטריח עצמו אל האיש שאותו הוא מבקש.

כבר בעמידה זו על כבודו ועל עצמאותו של הנביא ישנו לקח לנעמן הארמי. עוד בטרם זכה להתרפא מידו של הנביא הזה, נודע לו לנעמן "כי יש נביא בישראל" והוא איננו דומה לנביאי אומות העולם: הוא אינו תלוי בדעת מלכו ואינו מקבל ממנו פקודות.

11. הרב אלחנן סמט:

נעמן כבר הלך שתי הליכות כדי לזכות בטהרתו, אך כיוון שליווה אותו במעשים המביעים גאווה ותקיפות כלפי מלך ישראל וכלפי הנביא בישראל, לא קירבו אותו הליכותיו אל תכליתו, אלא גרמו לו להתרחק ממנה. בהליכתו אל מלך ישראל, ולא ישירות לנביא, כמעט והגיע נעמן למבוי סתום, שכן המלך לא הבין את כוונת האיגרת השלוחה אליו מידי מלך ארם, ולא ידע כיצד לנהוג בנעמן. התערבותו של אלישע הצילה את המצב. בהליכתו לאלישע נראה שנעמן היה יכול לזכות ברפואה מיידית, אך שוב גאוותו פגעה באפשרותו להיטהר, והרחיקה אותו שוב ממטרתו. עתה עליו ללכת בשלישית כדי שיהא ראוי לזכות בטהרתו.

עצתה של הנערה יכולה הייתה להתפרש לו כמקרה בעלמא, נטול כל משמעות סמלית רמוזה – וכך אכן נתפרשה לו, ועל כן קיבל עצתה; הליכתו אל הנביא יכולה הייתה להתפרש לו כצעד טכני נטול כל משמעות רוחנית – וכך אכן נתפרשה לו, ועל כן לא סירב להליכה זו. אולם הציווי על הרחצה בירדן נראה לנעמן ממש כהשפלה מכוונת של כבודו וכבוד ארצו. ועל כן גדולה חמתו, והוא מתכוון להסתלק מן המקום בכעס.

12. ר' יוסף אבן כספי לפרש את דברי נעמן:

והניף ידו אל המקום – הטעם: מקום הנגע, על דרך רופאי אליל או הקוסמים והמכשפים.

13. ביאור בעקבות התרגום הארמי ומפרשים:

[אילו] דבר גדול (= קשה) דבר הנביא אליך [לעשותו כדי שתתפלא], הלא תעשה[ו], ואף כי (= וכל שכן) אמר אליך רחץ וטהר [שהוא דבר קטן ופשוט, שעליך לעשותו].

הכבדת עלך מאד" (ישעיהו מ"ז, ו) ? ... אמר לה הקב"ה: חייך שאני יושב עלייך במשפט ודן אותך ומחייבך... ומה אני עושה לך, אני פורע מן השר שלך תחילה ומלקה אותך בצרעת... ואל תתמה, שהרי בעולם הזה פרע הקב"ה משונאיהם של ישראל הרבה, והכה אותם בצרעת. ומי היה? זה נעמן, שנאמר "ונעמן שר צבא מל ארם... והאיש היה גבור חיל מצרע". בשביל מה נצטרע? בשביל ששבה מארץ ישראל נערה קטנה!

5. זכריה א', יד-טו:

(יד) כה אָמַר ה' צְבָאוֹת: קְנֵאתִי לִירוּשָׁלַם וְלַצִּיּוֹן קְנֵאתִי גְדוּלָה. (טו) וְקֶצֶף גְּדוֹל אֲנִי קֶצֶף עַל הַגּוֹיִם הַשְּׂאֲנִיִּים אֲשֶׁר אֲנִי קֶצֶפְתִּי מֵעַט, וְהִמָּה עֲזָרוּ לְרַעָה.

6. הרב סמט:

נעמן אינו מוכן להרכין ראש לפני ישראל ולפני הנביא אשר בישראל. הוא מתכוון להופיע בישראל בכל תוקפו וגבורתו, כנגיד ומצווה, ולא כמתחנן. לשם כך הוא זקוק לאיגרת ממלכו שתסלול את דרכו אל מלך ישראל ותתן להופעתו לפניו תוקף מדיני. לא לקבלת טובה בא נעמן לישראל, אלא כדי לדרוש שירות ולהעניק תמורה בעבור אותו שירות. את בואו לישראל הוא מעוניין להפוך לאירוע פוליטי רב רושם.

7. רד"ק:

היו בתחילת הספר דברים אחרים, אלא שהדברים הצריכין סיפר הכתוב.

8. בעל המצודות (ההולך בעקבות ר"י אברבנאל):

לא פירש הכתוב מה כתב בראשית אמריו, כי היה כמנהג, לפקדו בשלום.

9. פרופ' יאיר זקוביץ בספר גבה מעל גבה:

דומה בעינינו שאין כאן כוונה לחסוך בדברים בלתי רלוונטיים, אלא פתיחה תכליתית שהיעדר דברי ברכה בה מכוון. מכתב אחר בספר מלכים פותח באופן דומה – מכתבו של בעל הזרוע יהוא לעבדי אחאב בעיר יזרעאל, הממהרים לסור למרותו ולהכריז כי הם עבדיו (מל"ב י', ה). לשון פתיחת ספרו של יהוא: "ועתה כבא הספר הזה אליכם... וראיתם..." (פסוקים ב-ג שם).

במכתבי לכיש מצינו כי הנמוך במעמד מקדים דברי ברכה למילת 'ועתה' בפנותו אל גבוה ממנו. כך לדוגמה בחרס 3: "עבדך הושעיהו שלח להגד לאדני יאוש: יְשָׁמַע ה' את אדני שְׁמַעַת שלם... ועת הפקח אדם אֶזַן עבדך לספר אשר שלחתה..."

...בתעודות מערד שפירסם אהרוני מצינו אבחנה ברורה בין איגרות הנשלחות מנמוך לגבוה – ולפיכך מקדימות דברי ברכה למילת "ועתה" – לבין איגרות שבהן פונה גבוה לנמוך, ומסמיך מילת "ועתה" לשמו של הנמען ללא כל ברכה: "אל אלישב ועת נתן לכתים יין..." (כתובת 1). ברור אפוא כי פתיחת המכתב באה להעיד על נחיתותו של מלך ישראל בפני מלך ארם.